

Strategische uitgangspuntennotitie FSFE 2022-2025

Aan: Gedeputeerde Staten van Provincie Fryslân
Van: Directie FSFE
Betreft: Strategische uitgangspunten FSFE
Datum: 9 november 2021

1. Inleiding & samenvatting

In het licht van het nieuwe Energieprogramma Fryslân 2022-2025 heeft de provincie het FSFE verzocht deze notitie met strategische uitgangspunten op te stellen voor een volgend Meerjarenplan. Tezamen met de feedback van KplusV en Gedeputeerde Staten op deze notitie, zal, na besluitvorming over het Energieprogramma door Provinciale Staten begin 2022 en de nieuwe opdracht vanuit GS, het Meerjarenplan van het FSFE 2022-2025 worden worden uitgewerkt vastgesteld.

De oorspronkelijke deelopdracht van het FSFE bij de start van het fonds in 2014 was: *“een bijdrage leveren aan de energietransitie doelstelling van de provincie Fryslân, meer specifiek aan 16% duurzame opwekking in 2020 en 20% energiebesparing in 2020 (t.o.v. 2010).”*

De bijdrage over de afgelopen 7 jaar van het FSFE kan als volgt worden samengevat:

- 112 financieringen gerealiseerd met een totale projectomvang van 308 MEUR waarvan het FSFE 75 MEUR heeft gefinancierd.
- Betrokken bij 60% van het opgestelde duurzame opwekvermogen in Fryslân.
- Meer dan 20 energiecoöperaties gefinancierd.
- 18 projecten gericht op energiebesparing en mobiliteit.
- Kennis en ondersteuning bij een aantal warmteprojecten waarin nog geen financiering is verstrekt.

De afgelopen periode heeft de provincie gewerkt aan een nieuw Energieprogramma Fryslân 2022-2025. De provincie heeft de volgende doelstelling voor 2030 geformuleerd: *33% duurzame opwekking in 2030 en 25% energiebesparing in 2030 (t.o.v. 2010).”*

Wij stellen voor dat de hoofdopdracht van het FSFE is om wederom een significante bijdrage te leveren aan deze doelstelling.

De focus van het FSFE zal gericht blijven op duurzame opwekprojecten zoals Zon, Wind en Biomassa. De congestie van het elektriciteitsnet vormt op dit moment echter een belangrijke bottleneck voor veel Zon en Wind projecten. Om deze bottleneck te verkleinen zal het FSFE ook actiever (batterij)opslagprojecten gaan ondersteunen. Daarnaast zien we een bescheiden rol in energiebesparing.

Om in te kunnen spelen op marktbehoeften en omstandigheden stelt het FSFE voor om niet langer vast te houden aan de streefpercentages voor sectoren. Dit neemt niet weg dat een gespreide portefeuille wordt nagestreefd om concentratierisico's te beperken.

De warmtransitie vormt een belangrijk speerpunt de komende jaren. Naast Geothermieprojecten en warmtenetten waar het FSFE al bij betrokken is, zal het FSFE ook sterk inzetten op het ondersteunen van bijvoorbeeld Aquathermie.

Ten aanzien van energiebesparing ligt de focus en blijft de focus liggen op het verduurzamen van vastgoed. Hier wordt een versnelling verwacht onder andere vanwege de nieuwe eisen ten aanzien van energielabels.

De energietransitie kan verder versneld worden als ontwikkelaars en energiecoöperaties ondersteuning krijgen middels ontwikkelfinanciering. Voor lokale initiatieven werkt het FSFE momenteel aan de LEI Ontwikkelfaciliteit. Daarbij worden lokale initiatieven van burgers en coöperaties verder uitgewerkt tot een financierbaar voorstel.

Het FSFE heeft de opdracht om een positief rendement te maken op de uitzettingen en de personele inzet en overige kosten terug te verdienen. Vanwege het hoge risico is het FSFE terughoudend met betrekking tot ontwikkelfinanciering. De inzet van uren voor ontwikkeltrajecten vindt beperkt plaats omdat dit niet direct leidt tot de benodigde opbrengsten om tot een positief resultaat te komen.

Gezien de goede financiële positie van het FSFE is het nu verantwoord om iets meer risico te nemen en het percentage ontwikkelfinanciering te verhogen dankzij de positieve ontwikkeling van het operationeel resultaat. Voor de inzet van uren voor ontwikkeltrajecten (anders dan de LEI) bestaat binnen de huidige vergoeding slechts beperkt ruimte.

Naast bovenstaande "traditionele" FSFE projecten zal het FSFE maximaal 20% van de middelen uitzetten in CO₂-reductieprojecten die niet direct gerelateerd kunnen worden aan de energietransitie. Hierbij moet vooral gedacht worden aan circulaire projecten en CO₂-opslag (bijvoorbeeld Veenweide).

De subdoelstelling van het FSFE is een bescheiden rendement over de totale looptijd van het fonds, dus na 15 jaar. Aangezien het tijd kost voordat projecten gerealiseerd zijn maken investeringsfondsen tijdens de opstartfase verliezen. Het FSFE was relatief snel operationeel winstgevend. Al binnen 4 jaar na de oprichting was het operationeel resultaat positief. Na een coronadip groeit de portefeuille nu sterk. Verwacht mag worden dat deze groei doorzet. De meeste financieringen hebben een relatief laag risico vanwege SDE dekking of andere lange termijn contracten. Het is daardoor realistisch om te veronderstellen dat de winstgevendheid van het FSFE de komende 4 jaar sterk zal verbeteren.

De looptijd van het fonds is in de basis 15 jaar. De opdracht van uitvoering eindigt van rechtswege in 2029. In 2023 dient bepaald te worden of het wenselijk is de looptijd van het fonds te verlengen of vanaf 2026 de focus te gaan verleggen naar goede exits van de portefeuille. In deze notitie is uitgegaan van de oorspronkelijke einddatum 2029; tegen die tijd zal het fonds volledig gedesinvesteerd zijn (Plan A). Gezien de concrete wens van marktpartijen om toe te treden tot portefeuilles met duurzame investeringen (EIB,

pensioensfondsen en grootbanken) is een uitbreiding van het fonds in 2025 een realistisch scenario (Plan B). Bij plan B sluit het fonds beter aan op de doelstellingen in 2030 van het Energieprogramma. In het Meerjarenplan wordt een aanpak opgenomen om tijdig de stappen en tijdslijnen van Plan B te onderzoeken.

Kijkend naar het Energieprogramma blijkt het FSFE goed aan te sluiten op de vijf genoemde onderdelen, te weten *lokaal eigendom en participatie, energiebesparing, opwek hernieuwbare energie, warmtetransitie en energie-infrastructuur*.

Het FSFE financiert bovengenoemde thema's middels project- en ontwikkel financiering, mits deze geen particulier karakter heeft.

Resumerend zijn de cumulatieve doelstellingen van het FSFE voor 2022-2025:

- Realisatie van 190 MEUR in energietransitieprojecten waarvan het FSFE 63 MEUR financiert.
- > 6 CO2 reductie/circulaire projecten (totale omvang 24 MEUR waarvan het FSFE 8 MEUR financiert).
- > 30 projecten waarin de Mienskip participeert.
- Een financiële bijdrage van > 7,5 MEUR aan de provincie met een licht verhoogd risicoprofiel (vanwege de ontwikkel financieringen).

De gewenste wijzigingen zijn beperkt, namelijk:

1. Het laten vervallen van de streefpercentages voor sectoren.
2. Aanpassing van de ondergrens naar € 25.000 per financiering voor alle sectoren (momenteel geldt dit enkel voor zon).
3. Het toestaan van het verstrekken van ontwikkel financiering.
4. Het verstrekken van financiering aan CO2-reductie en -opslagprojecten (niet energietransitie gelateerd).

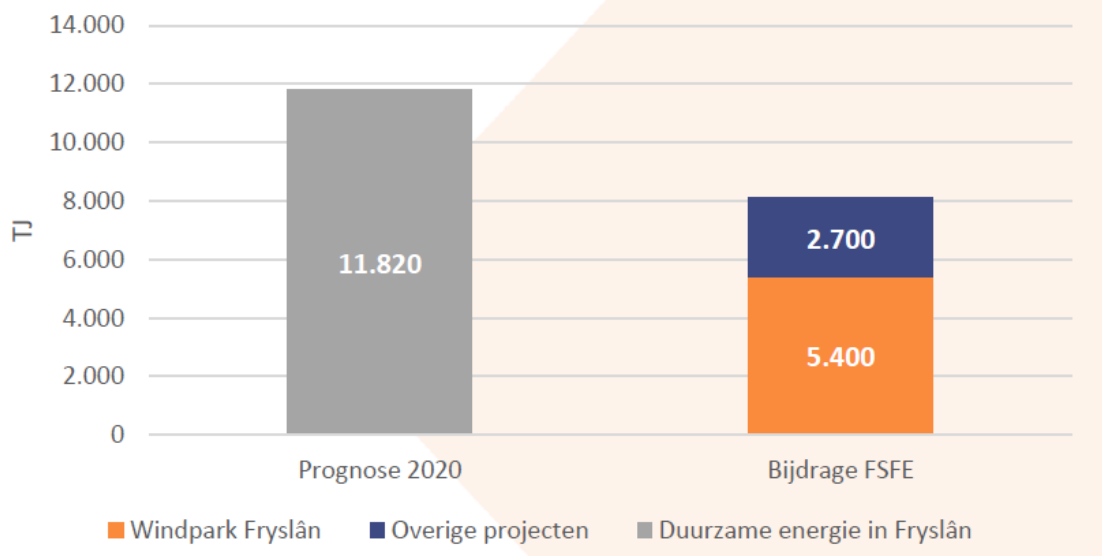
Voor voorgestelde wijziging 3. en 4. gelden respectievelijk financieringsmaxima van 1,5 MEUR en 2MEUR per jaar.

2. Behaalde resultaten FSFE

Sinds de start van het fonds heeft het FSFE een belangrijke aanjaagfunctie gehad in de energietransitie. De doelstelling voor duurzame opwek in 2020 wordt gehaald (zie tabel). Toegerekend naar de geplaatste capaciteit schatten we in bij ongeveer 60% van het opgestelde hernieuwbare vermogen in Fryslân betrokken te zijn.

De omvang van de energie-impact van alle door het FSFE ondersteunde projecten tot en met 2020 bedraagt 8.121 TJ per jaar en komt overeen met het energiegebruik van bijna 156.000 Friese woningen. De CO₂-reductie door deze projecten bedraagt 14.771 kton CO₂ over de gehele levensduur van de projecten. Een deel van de projecten moet nog in productie worden genomen. Het FSFE heeft bijgedragen aan 16 projecten met een energiebesparing van 21 terajoule.

FIGUUR: BIJDRAGE FSFE AAN DUURZAME ENERGIE IN FRYSLÂN IN 2020

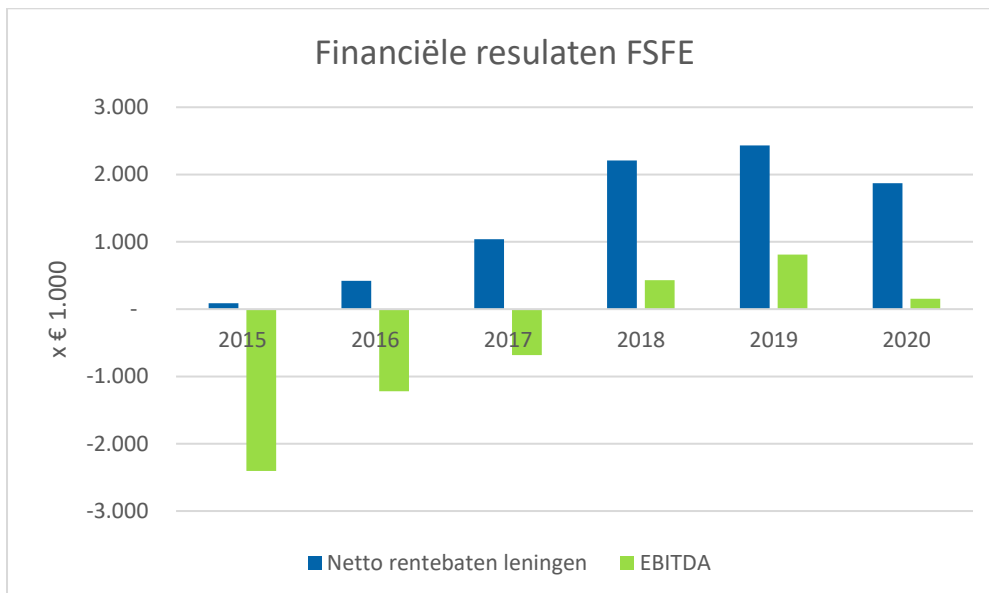
Naast bovenstaande tastbare resultaten heeft het FSFE ook op veel vlakken ondernemers, beleidsmakers, energiecoöperaties etc bijgestaan met financiële en technische ondersteuning. Concrete voorbeelden zijn de grote rol die het FSFE gespeeld heeft bij de ontwikkeling van het Geothermieproject in Leeuwarden en warmtetrajecten in Sud-West Fryslan.

Het FSFE heeft sinds de start van het fonds in 2014 tot en met het tweede kwartaal van 2021 75 MEUR aan (achtergestelde) leningen en participaties geclosed. Hiermee was in totaal 308 MEUR aan investeringen in de Friese energietransitie gemoeid.

Productiecijfers vanaf start FSFE t/m Q2 2021								
gemeten t/m 30-06-2021 bedragen x1.000	IC goedkeuring		Geclosed		Geclosed doelstelling Jaarplan 2021		Verstrekingen	Aflossingen
	aantal	bedrag	aantal	bedrag	aantal	bedrag	bedrag	bedrag
Leningen en participaties (per sector)								
bedragen x1.000					Doelstelling ultimo 2021*			
Duurzame warmte	23	36.455	20	24.265	21	28.712	17.059	3.158
Duurzame elektriciteit	84	47.883	73	35.429	83	39.257	34.439	19.589
Energiebesparing	26	19.072	18	11.472	25	13.276	6.311	1.575
Overig	1	3.490	1	3.490	2	4.190	100	-
Totaal	134	106.901	112	74.657	131	85.436	57.910	24.322

Bovenstaande tabel toont tevens de revolverendheid van het FSFE. Er is reeds 24 MEUR van de 58 MEUR aan verstrekkingen teruggevloeid. Dat bevestigt de aanjaagrol die het FSFE heeft opgebouwd in de energietransitie. Onze ervaring leert dat projecten na de eerste risicovolle bouwfase worden overgenomen door de markt.

In de afgelopen jaren is de portefeuille van het FSFE steeds meer rente gaan genereren. Door versnelde aflossingen van onder meer Windpark Fryslan in combinatie met lagere uitzettingen als gevolg van de coronacrisis zijn de rentebaten in het laatste jaar wat teruggelopen. De verwachting is dat dit naar de toekomst toe verder sterk verbeterd, zoals wordt weergegeven in hoofdstuk 5.

3. Marktomstandigheden en ontwikkelingen energietransitie

3.1 Energiebehoefte Fryslân

De opwek van duurzame elektriciteit wordt ingevuld middels de Regionale Energiestrategie waarin wordt ingezet op zon en wind. Daarnaast worden aquathermie, geothermie, biomassa en duurzame gassen als belangrijke bronnen voor hernieuwbare warmte en energie beschouwd.

Het FSFE heeft een grote rol aan de opwekzijde van de energietransitie. De energiebesparing komt grotendeels aan op de gebouwde omgeving en mobiliteit. Het FSFE heeft daar een meer beperkte rol.

De opslag en transport van elektriciteit, warmte en energie vormt in de komende jaren de grote uitdaging van de energietransitie. Wij hebben deze projecten toegevoegd in de doelstellingen onder het kopje infrastructuur. De netcongestie zorgt voor beperking van zoekgebieden voor nieuwe hernieuwbare bronnen maar heeft ook consequenties voor uitbreiding van bedrijfsterreinen en aansluitingen in woonwijken. Het verder opwekken van hernieuwbare elektriciteit gaat daarom gepaard met investeringen in opslagtechnieken totdat verzwarende van midden- en hoogspanningsnetten heeft plaatsgevonden.

Vanwege het grote belang voor de energietransitie beschouwt het FSFE het financieren van opslag en transport van energie als onderdeel van haar hoofdopdracht, daar waar dit niet door netbeheerders wordt ingevuld vanwege beperkte capaciteit, flexibiliteit en beperkingen vanuit wetgeving (netbeheerders mogen geen energie leveren alleen transporteren).

Vanuit de ambities uit het Friese Energieprogramma schatten wij in dat op hoofdlijnen de komende jaren de volgende investeringen in de energietransitie worden nagestreefd.

Wij hebben een eerste aanzet gemaakt om te bepalen welke kapitaalbehoefte ontstaat om de doelstellingen van de provincie te halen. In het meerjarenplan zal deze analyse nauwkeuriger worden onderbouwd. Voor nu komen wij op een ruwe inschatting van 450 MEUR voor de opwek van hernieuwbare energie en de energiebesparing tot en met 2025 op basis van een lineair verloop. Te verwachten valt dat enerzijds de transitie jaarlijks steeds verder zal versnellen en gelijktijdig de kosten dalen.

Tot 2030 gaan we uit van de volgende zeer ruwe inschatting van de kapitaalbehoefte voor energiebesparing:

Gemiddelde investering energiebesparing	50.000	EUR/TJ
Energieverbruik 2010	66.471	TJ per jaar
Besparing 25% naar 2030	-16.618	TJ per jaar
Energieverbruik 2030	49.853	TJ per jaar
Kapitaalbehoefte energiebesparing t/m 2030	830.887.500	EUR

Ervan uitgaande dat de doelstelling t.a.v. energiebesparing wordt gehaald is de inschatting voor investeringen voor energieopwekking iets eenvoudiger te berekenen. Op basis van

onze ervaringen komen wij tot de volgende inschatting voor energieopwekking (zie onderstaande tabel).

Gemiddelde investering duurzame opwekking	80.000	EUR/TJ
Doel 33% van verbruik in 2030	16.618	TJ per jaar
Huidige capaciteit	8.250	TJ per jaar
Al gefinancierd	5.700	TJ per jaar
Nog te financieren	2.550	TJ per jaar
Kapitaalbehoefte energieopwekking t/m 2030	204.000.000	EUR

In het definitieve meerjarenplan zal deze analyse verder worden onderbouwd. Aanvullend aan de energiebesparing en duurzame opwek zien we behoefte aan opslag van elektriciteit ontstaan. Geschat wordt dat tot 2030 500 MW tot 1 GW aan opslag aan de kant van grotere opweklocaties en bij onderstations van netbeheerders nodig is om de Friese doelstellingen te kunnen behalen. Voor de periode tot 2025 verwachten we dat de eerste 250 MW opgesteld zal moeten worden om het net te ontlasten. Dat zal gepaard gaan met investeringen tussen 150 MEUR en 300 MEUR. In veel Europese landen bieden commerciële batterijbedrijven oplossingen op onderstationniveau. Het FSFE verwacht dat er een risicodragend kapitaal behoefte ontstaat van zo'n 50 MEUR waarvan het FSFE 10-20% zal financieren.

Gemiddelde investering opslag elektriciteit	600.000	EUR/MW
Benodigd vermogen in 2025	250	MW
Kapitaalbehoefte elektriciteitsopslag t/m 2025	150.000.000	EUR

Negatieve energieprijzen bij overaanbod en het vervallen van de SDE-subsidie vormen een incentive voor opwekkers van hernieuwbare elektriciteit om opslagcapaciteit te onderzoeken. De businesscase van een eerste batterijopslag van 5 MW bij een zonnepark in Leeuwarden wordt momenteel uitgewerkt. Als alternatief voor batterijopslag kan bijvoorbeeld waterstof een oplossing zijn.

Daarnaast is de warmtetransitie een grote ontwikkeling in de komende jaren. De investmentmanagers zijn in nauw contact met de Friese gemeenten inzake de warmtetransitievizies en initiatiefnemers. Dit zijn trajecten waarbij een lange adem noodzakelijk is. Weinig marktpartijen hebben de middelen, kennis en tijd om deze rol op zich te nemen. FSFE heeft bij meerdere projecten (bijvoorbeeld Douwe Egbert in Joure) bewezen deze ervaring wel te hebben.

Er zijn grote kansen voor aquathermie in Fryslân. In de eerste twee jaren zal aquathermie moeten worden doorontwikkeld naar financierbare businesscases. Met stijging van energieprijzen wordt dit versneld bereikt. Het FSFE verwacht vanaf 2023 een aantal aquathermieprojecten te financieren. Het FSFE financiert aquathermie wanneer de langjarige kasstromen goed voorspelbaar zijn. Daarmee zijn dergelijke projecten goed door te plaatsen naar pensioenfondsen en andere financiers.

Desgewenst kan het FSFE haar expertise gebruiken om een actieve rol te spelen in de ontwikkelingen van de aquathermiesector in Fryslân, echter past dit nog niet binnen de huidige opdracht en overeengekomen vergoeding.

Conclusie: om de doelstellingen te halen bestaat een grote kapitaalbehoefte. Nu kan al gesteld worden dat deze behoefte dermate groot is dat het FSFE hard nodig zal zijn om de doelstellingen te realiseren. In het meerjarenplan zal dit nader onderbouwd worden.

3.3 Aanbieders kapitaal

Wij zien de meeste aanbieders van kapitaal als co-financiers (FSFE kan maximaal 66% van een project financieren). Afgelopen jaren heeft het FSFE een leveragemultiple van 4 gerealiseerd, maw voor elke euro van het FSFE wordt drie euro co-financiering gemobiliseerd. Weinig partijen in de markt bieden risicodragend kapitaal aan zoals het FSFE dat doet.

Ontwikkelaars

Vanwege het aantrekken van de economie en de substantiële winsten die inmiddels zijn behaald met SDE projecten, heeft een aantal ontwikkelaars zelf geld om in projecten te investeren. Voor de grotere spelers is dit vaak voldoende om banken aan boord te trekken. Kleine spelers en toetreders hebben deze middelen niet. De verwachting is overigens dat ook voor grotere spelers toegang tot risicodragend kapitaal steeds belangrijker wordt vanwege afnemende SDE subsidies en daarmee minder financiering vanuit banken.

Banken

Banken zijn de afgelopen jaren veel actiever geworden met name voor grootschalige zonnepanelen en windprojecten. In 2014 waren alleen Triodos en ASN aanwezig op de markt voor kleinere duurzame energieopwekking. Nu zijn ook de grootbanken actief. De banken financieren echter nog steeds op zeer beperkte schaal kleinschalige energietransitie trajecten op non-recourse basis. D.w.z. ondernemers kunnen kleinere projecten vooral met banken financieren als zij vanuit hun bedrijfsvoering garant staan.

Gezien de enorme hoeveelheid geld die in de markt is gepompt en de daaraan gekoppelde rentedaling is het voor sterke bedrijven eenvoudiger geworden om goedkoop geld te lenen (dus ook voor duurzame projecten op de eigen balans). Het FSFE is door deze ontwikkeling een aantal keren buiten de boot gevallen. Door deze ontwikkeling heeft het FSFE zijn tarieven in de loop der jaren naar beneden aangepast en zien we het aantal kleinere projecten gestaag toenemen, omdat het FSFE als enige uitsluitend de duurzame installatie als enige onderpand vraagt. Voor minder sterke bedrijven zien wij overigens een terugtrekkende beweging vanuit de banken omdat banken zich steeds meer moeten houden aan toegenomen eisen vanuit Basel.

Voor (duurzaam) vastgoed hebben banken vanwege de lage rente hun Loan to Value voorwaarden behoorlijk opgerekt. Hier heeft het FSFE direct last van maar ook hier blijven de projecten wel komen omdat het FSFE bereid is extra risico te nemen in ruil voor een hogere rente en hogere eisen mbt duurzaamheid.

Fondsen

Er zijn nog steeds nauwelijks fondsen actief in Fryslân die doen wat het FSFE doet. De enige twee relevante partijen zijn Meewind en Nationaal Groenfonds. Zij kunnen op prijs niet concurreren met het FSFE en zeker niet op kennis en lokale betrokkenheid. Met name Meewind is nog wel eens bereid om erg vroeg in een project in te stappen. Dit pleit ook voor het FSFE om in de nieuwe opdracht niet alleen projectfinanciering te verstrekken maar ook een deel van het fonds in de meer risicovolle ontwikkelfase te investeren (met wel een hoger verwacht rendement).

Voor bedrijfsfinanciering/venture capital zijn de belangrijkste spelers in Fryslân de NOM/FOM en FB Oranjewoud. Deze partijen waren ook in 2014 al actief. Aangezien het FSFE vooral project financiering doet -wat wezenlijk anders is dan bedrijfsfinanciering- is de samenwerking met deze fondsen beperkt en zeker niet concurrerend.

Crowdfunding

Crowdfunding heeft een enorme vlucht genomen. In Nederland zijn er nu meer dan 10 platformen actief. Voor het FSFE zijn de 2 meest relevante DuurzaamInvesteren.nl en OneplanetCrowd.

Voor de eerste is eerder een goede partner gebleken van het FSFE dan een concurrent. Aangezien banken kleinere projecten niet financieren en het FSFE voor projecten > 200 KEUR maximaal 66,7% kan financieren is een partner als Duurzaaminvesteren.nl belangrijk. Voor grotere SDE projecten concurreert het FSFE wel met crowdfunding aangezien banken de crowd vaak gebruiken voor een stuk risicodragend kapitaal (enigszins tot onze verbazing want als het dan mis gaat ontstaat er volgens ons wel een reputatieprobleem voor de bank omdat zij in rang voor de crowd zit).

De lage tarieven van de crowdfunding dwingen het FSFE wel om marktconform de rente op bijvoorbeeld financiering voor zon of wind projecten laag te houden. Mede door deze trend zijn de tarieven voor risicragend kapitaal voor SDE projecten gedaald van >7% naar < 5,5%.

Informal investors

Een aantal keren is onderzocht of bijvoorbeeld via ABN Amro private banking vermogende individuen gekoppeld kunnen worden aan FSFE projecten om daarmee aan de co-financieringseis te voldoen. Tot op heden is dit niet gelukt. Wellicht is het wel goed om dit weer eens nader te onderzoeken omdat op die manier op relatief eenvoudige manier 100% financiering verstrekt kan worden door FSFE en de investeerder samen.

Conclusie: het aanbod van risicodragend kapitaal voor de energietransitie in Fryslân is zeer beperkt. Zonder het FSFE zullen een hoop projecten geen doorgang vinden.

3.4 SDE++-regeling

De SDE regeling is cruciaal om de doelstellingen verwoord in hoofdstuk 1 te halen. Deze regeling blijft waarschijnlijk tot 2025 bestaan. Dit betekent dat jaarlijks 5 miljard EUR wordt verstrekt aan ontwikkelaars voor de onrendabele top van de duurzame energie en overige CO2 reductie projecten. De SDE is altijd belangrijk geweest voor een groot deel van de portefeuille van het FSFE. In beginsel beschouwt het FSFE vanuit impact een project financierbaar wanneer SDE is toegekend.

Voor zon en wind projecten worden de subsidies echter dusdanig verlaagd dat de verwachting is dat veel ondernemers zullen kiezen voor SDE-loos ontwikkelen. Voor Groengas lijkt SDE steeds minder belangrijk te worden vanwege de markt van hernieuwbare brandstofeenheden. Aangezien zon, groengas en in mindere mate wind nog een groot deel van de ambities moeten invullen betekent dit een toenemende vraag naar risicodragend kapitaal omdat banken naar verwachting projecten zonder SDE minder makkelijk zullen gaan financieren (lagere leverage).

Met de verwachte afname van SDE voor zon, groengas en wind wordt de SDE regeling interessanter voor andere energietransitie/CO2 reductie projecten. Ook hier geldt dat er grote behoefte aan risicodragend kapitaal zal zijn omdat banken terughoudend zullen zijn om nieuwe technieken grootschalig te financieren (net als dat zij 10 jaar geleden terughoudend waren om zon en wind te financieren). Veel van deze nieuwe (warmte) technieken zoals aquathermie vergen overigens ook financieringsondersteuning in de ontwikkelfase voordat SDE wordt toegekend.

Conclusie: verwacht wordt dat de behoefte aan risicodragend kapitaal sterk zal toenemen omdat zon, groengas en wind subsidieloos worden en SDE gebruikt gaat worden voor minder bekende technieken.

3.5 Lokale Energieinitiatieven en Ontwikkelfinanciering

Op dit moment heeft het FSFE meer dan 20 projecten voor energiecoöperaties gefinancierd. De doelstelling is om dit aantal verder te vergroten. De bottleneck in de projecten van coöperaties is vaak de ontwikkelfase. De coöperaties beschikken meestal over onvoldoende kennis om tot financierbare voorstellen te komen.

In de komende jaren verwachten we jaarlijks maximaal 1 MEUR per jaar beschikbaar te stellen aan Ontwikkelfinancieringen voor energiecoöperaties. Deze financieringen kennen een hoog risico maar gezien de sterke portefeuille kunnen eventuele verliezen op dit deel van de portefeuille opgevangen worden.

Naast de ontwikkelingsfinanciering zal het FSFE op beperkte schaal (maximaal 0,5 MEUR per jaar) doorgaan met ontwikkelingsfinanciering voor warmtetransitieprojecten (zoals nu in Joure met Douwe Egberts). Dit zijn risicovolle trajecten maar indien ze slagen betekent dat in een zeer significante impact op de energietransitie, want zonder het FSFE zouden dit soort projecten niet opgepakt worden. Het rendement keert zich uit middels een risicovergoeding op de ontwikkelingsfase als ook extra financieringsmogelijkheden in de realisatiefase van het project.

4. CO2-reductie/opslag projecten

In de energienota van de provincie wordt ook kort gesproken over het aanpalende maatschappelijke doel: CO2-reductie in bredere zin. De provincie heeft besloten om klimaatbeleid los te zien van duurzaam energiebeleid en binnen het Energieprogramma gaat men hier verder niet op in. CO2-reductie in bredere zin is natuurlijk welk zeer relevant, zeker in Fryslân, onder meer vanwege de veenweide problematiek maar ook zeker vanwege de trend richting meer Circulair met een lagere footprint produceren

Afgelopen jaar heeft de provincie het FSFE experimenteerruimte gegeven voor CO₂-reductie/opslag projecten. Wij stellen voor om deze experimenteerruimte om te zetten in een vast mandaat nadat ze nader zijn uitgewerkt in het meejarenplan.

4.1 Circulaire projecten

Teamleden van het FSFE hebben al veel ervaring opgedaan met financiering van dergelijke projecten. Om dicht bij het risicoprofiel van het FSFE te blijven, zal de focus liggen op projecten met minstens een TRL 7. De financieringen hebben een hard onderpand (de gefinancierde installatie/fabriek) en er bestaan lange termijn contracten voor “feedstock” en afname van het product (waar mogelijk SDE++). Het is dus geen venture capital dat wordt verstrekt (zoals de NOM en FOM wel doen). Het risico/rendement profiel is ook heel anders dan de innovatieprojecten van de NOM/FOM.

Het FSFE heeft inmiddels één circulair project in portefeuille: PTO, waar van oude plastics nieuwe plastics worden gemaakt door middel van pyrolyse. Afgelopen jaar is geprobeerd om een aantal nieuwe circulaire projecten te ontwikkelen (hennep als plasticvervanger, isolatie met cellulose etc). De ontwikkeling van dit soort trajecten is arbeidsintensief en vergt veel creativiteit. Nu de lockdown over is zijn we beter in staat om ondernemers te helpen bij het uitwerken van de businesscase en is het de verwachting dat meer circulaire projecten van de grond gaan komen.

4.2 Veenweide

Begin 2021 heeft Provinciale Staten het veenweideprogramma vastgesteld. Daarin is de ambitie opgenomen om in 2030 de uitstoot van broeikasgassen met 0,4 megaton CO₂ equivalenten af te laten nemen.

De Friesche Milieufederatie is al jaren aanjager van het financieren van zogenaamde Valuta voor Veen projecten. Afgelopen jaar is het hen gelukt om een paar projecten van de grond te krijgen. Dit is best indrukwekkend maar het gehanteerde model lijkt nog niet geschikt voor grote uitrol.

Binnen Fryslân is door een tweetal ondernemers een samenwerking en initiatief gestart. Het FSFE wil een klein deel (< 5%) van haar vermogen inzetten om lange termijnposities in te nemen. Op die manier wordt het voor veel boeren mogelijk om daadwerkelijk het grondwaterpeil te verhogen. Het financieren van carbon credits kent een hoger risicoprofiel omdat er nog geen prijsvorming voor de lange termijn is. Echter zien we wel dat de vraag en een markt aan het ontstaan is. Het FSFE kan de provinciale ambities op veenweiden en de reductie van CO₂-equivalenten ondersteunen.

5. Doelstellingen en bijdrage van het FSFE

Meerjarenbegroting 2022-2025

De belangrijkste “drivers” voor het plan zijn de uitzettingen per sector en de verwachte rendementen per sector. In onderstaande tabel staan de doelstellingen vermeld. Gezien de sterke pijplijn aan projecten die het FSFE nu heeft is de 17,5 MEUR aan uitzettingen in 2022 een realistische aanname. Voor 2023-2025 zou dit ook mogelijk moeten zijn, al is het lastig gebleken om dit exact te voorspellen gezien de soms lange doorlooptijden van met name de grotere projecten.

Productiebegroting 2022-2025

Uitzettingen per jaar in mln				
	2022	2023	2024	2025
Energiebesparing				
Vastgoed	3	3	3	3
Overig	0,5	0,5	0,5	0,5
Totaal	3,5	3,5	3,5	3,5
Opwekking				
Zon	3	3	3	3
Biogas	4	3	2	1
Warmte (aqua, geo, rest, hout)	1	2	3	3
Overige	0,5	0,5	0,5	0,5
Totaal	8,5	8,5	8,5	7,5
Infrastructuur				
Opslag	1	2	2	3
Warmtenetten	1	1	2	2
Overige	0,5	0,5	0,5	0,5
Totaal	2,5	3,5	4,5	5,5
CO2-reductie/opslag				
Circulaire projecten	1	1	1	1
Veenweiden	1	1	1	1
Totaal	2	2	2	2
Ontwikkel financiering				
LEI	0,5	1	1	1
Overige	0,5	0,5	0,5	0,5
Totaal	1	1,5	1,5	1,5
TOTAAL	17,5	19	20	20

Met de bovenstaande prognose en een aantal gehanteerde uitgangspunten op de bestaande portefeuille schatten wij de ontwikkelingen van de portefeuille van het FSFE als volgt:

Portefeuilleontwikkeling x € 1.000	2022	2023	2024	2025
Portefeuillestand begin jaar	45.053	54.894	64.562	73.586
Nieuwe uitzettingen	17.500	19.000	20.000	20.000
Aflossingen en voorzieningen	8.835	11.056	13.346	15.616
Portefeuillestand einde jaar	53.718	62.838	71.216	77.971

De portefeuille genereert rente-inkomsten en het fonds heeft daarnaast een aantal kosten. Het resultaat van het FSFE kent de volgende ontwikkeling:

Financieel resultaat FSFE x € 1.000	2022	2023	2024	2025
Som der bedrijfsopbrengsten	3.130	3.726	4.294	4.790
Som der bedrijfslasten	1.959	2.071	2.014	1.949
Operationeel resultaat	1.170	1.655	2.280	2.841
Rentelasten aangetrokken gelden	-650	-780	-920	-1.100
Resultaat voor belasting	520	875	1.360	1.741

Het blijft belangrijk om te vermelden dat de meest zuivere benadering voor de bijdrage richting de provincie het operationeel resultaat is aangezien de meeste investeringsfondsen gefund zijn met eigen vermogen in plaats van een lening. Met andere woorden: de rente-afdracht richting de provincie dient bij het resultaat opgeteld worden om een zuiver beeld te geven van de financiële resultaten. De verwachting is dat deze bijdrage de komende 4 jaar > 7,5 MEUR zal bedragen.